

Хипотезата „Ветренски Пистирос“

THE EMPORION PISTIROS HYPOTHESIS

Goran Yonov

Nothing should be off-limits in an objective reading of history, especially of ancient Thrace: everything is debatable from the perspective of present-day realities of archaeological research progress, as long as we keep in mind the strong interactive nature of Thraco-Hellenic relations. English version of the essay is further down.

Писмената традиция и историците от Хекатеј и Херодот насам ни предлагат само фрагменти от историческия лабиринт на древна Тракия. Това е сериозно предизвикателство към научната обективност на съвременните археолози, а изкушенията за необосновани интерпретации в тази област не са малко.

От друга страна, археологическите постижения в областта на тракологията през 20 и началото на 21 век създават допълнителни възможности за попълване на редица бели петна в тракийската история. На тази основа се правят по-задълбочени анализи на интерактивния характер на трако-елинските отношения в древността.

Раждане и развитие на Хипотезата

През 1990 г. новината за случайното откриване на старогръцки епиграфски паметник от един селянин, недалече от градовете Септември и Ветрен – област Пазарджик, при развалините на римската пътна станция Бона Мансио (Вономасия, Асарджика), предизвика интереса на много археолози и историци. Според исторически и палеографски критерии, ценният паметник, който занапред ще наричаме Надписа, беше датиран между 359 и 339 пр.Хр¹. Централен обект в него е Пистирос, записан в *Историята* на Херодот (7.109)² като полис. 900 години по-късно в лексикона *Етника* Стефан Византийски отбелязва същото селище, но като емпорион.

Надписът веднага беше изтълкуван от археолога Мечислав Домарадски, като доказателство, че Пистирос било древното име на археологическия обект в местността *Аджийска воденица* – на около 3 км южно от мястото на ценната находка, и че той имал

¹Датировката е от началния период на македонската доминация в Тракия и залеза на Одриското царство. Съдържанието на Надписа е индикативно, че елинистичният период има потенциал за трансформационни, в известен смисъл неблагоприятни социално-икономически последици за тракийското население и особено за неговата етническа идентичност.

² Пистирос е близо до Тракийско море в хинтерланда на остров Тасос, покрай който минала персийската войска на Ксеркс през 480 г. пр. Хр. по пътя си към Атина. Херодот е описал тракийския маршрут на нашествениците – Маронея, Дикея, Абдера, езерата Исмариди и Бистонида. При Абдера те пресекли Нестос (Места) и продължили покрай вътрешни градове, един от които бил на езеро с обиколка 30 стадия, зарибено и много солено. „... *Този град се нарича Пистюрос – μετὰ δὲ ταύτας τὰς χώρας ἰὼν τὰς ἡπειρώτιδας πόλις παρήϊε, τῶν ἐν μὴ λίμνη ἐοῦσα τυγχάνει ὡσεὶ τριήκοντα σταδίων μάλιστα κη τὴν περίοδον, ἰχθυώδης τε καὶ κάρτα ἀλμυρή*... *τῇ δὲ πόλι ταύτῃ οὔνομα ἐστὶ Πίστυρος*“. (От античността насам гласните **υ**, **ι** и **η** понякога се грешат в правописа защото постепенно започват да се произнасят еднакво, като българско „и“).

смесено трако-елинско население. Поради странното му местоположение на 300 км навътре в сушата, обектът беше обявен за първия уникален елински търговски „порт“ в центъра на Балканския полуостров³.

Ще бъде интересно да разберем какви са били скритите мотиви на това скоростно бомбастично умозаключение. Археолозите побързаха да застраховат суровата си още хипотеза срещу евентуални научни критики, лансирайки идеята, че „Ветренският Пистирос“ бил речен емпорион на Марица, свързан с неоткрит засега негов егейски двойник.

Прибързаната хипотеза доведе до последващи изкушения да се компенсира недостигът на изворова информация с исторически факти и археологически находки, които са несъотносими към основната идея на хипотезата. Тяхното тенденциозно интерпретиране имаше една предпоставена цел – да се докаже, че това е гръцкото пристанище Пистирос със смесено трако-елинско население. НАИМ-БАН бързо асоциира Надписа с Ветренския обект и му даде работно име „Емпорион Пистирос“, което се прие с приятна изненада от гръцка страна.

Нашите археолози се възползваха от очерталата се пасивност на гърците да търсят автентичния херодотов Пистирос източно от Кавала в община Нестос и лека-полека обект *Аджийска воденица* беше „официализиран“ като безспорният Пистирос.

С изключение на няколкото амфорни печата, за които се твърди, че са от археологическия обект, останалите находки не доказват конкретно тезата за елинско търговско средище със смесено трако-елинско население.

Няма материал от погребални практики, надгробията са инцидентни, няма храм, няма некропол, но заради няколко гръцки имена, които може да са и тракийски, наивно се твърди, че населението било смесено. Откритата силно фрагментирана и надраскана с графити атическа трапезна керамика е употребявана интензивно в бита и не би могла да има търговско предназначение. По никакъв начин не са доказани и твърденията, че от обекта е правен износ на метал и метални изделия за Елада.

Тракийският обект на Марица е с около век по-стар от Севтополис. Експозицията му в Септемврийския археологически музей съдържа свидетелства за наличие на тракийска и елинска материална култура. Липсата обаче на погребален материал определено доказва, че в обекта и околностите му не е имало трайно и значимо елинско етническо присъствие.

Изложбата е спонсорирана от фондацията *Америка за България* и е изградена съгласно хипотезата „Ветренски Пистирос“. Трябва да се подчертае, че работещият по спонсорството историк Денвър Грейнинджър – директор на Американския научен център в София през периода 2010-2012г., определи хипотезата като „крайно спорна“ - *extremely controversial*⁴. Важно е също да се отбележи, че при търсенето на „Пистироски“

³ Чрез опита да се въведе моделът на „вътрешните“ емпориони, колониалното цивилизоване на варварите се интерпретира като повсеместна елинска благотворна икономическа дифузия: Елада изсмуквала от тракийския хинтерланд недостигащите ѝ суровинни ресурси, ценни метали и роби, а успоредно с това решавала и проблема си със стенохорията чрез масов „износ“ на колонисти. Гръцкият модел се повтаря от раннокапиталистическите икономики през 18-19 век, които експлоатират своите колонии на принципи, в същността си близки до елинските.

⁴ Documentary Contexts for the “Pistiros Inscription”, D. Graninger, *Electrum* Vol. 19 (2012) p. 99-110.

елински некропол в околностите на обекта и по-специално при тракийските могили край селата Аканджиево и Мененкьово, чешки специалисти извършиха анализ на геостатистически данни по системата GIS-ESRI, но некропол не беше открит.

С едно или няколко съмнителни елински надгробия и без разкрит некропол не може да се обсъжда наличие на смесено трако-елинско население. Липсата на материал за прецизно изследване на погребални практики е от най-слабите места в хипотезата „Ветренски Пистирос“, наред с много други.

Няма материални доказателства нашият обект да е имал речен пристан за да допуснем условно, че това е емпорион. Който не познава добре детайлите на нашия горнотракийски пейзаж край буйната, но често безводна криволичеща Марица, трябва да има богато въображение за да твърди че старогръцки кораби в Горна Тракия са пренасяли елинска стока срещу бързото течение и се връщали натоварени с метал от Ветрен, за Елада.

Твърдението, че обектът е имал пристанищни съоръжения е наивна пиар белетристика, подхвърлена на масмедииите. По принцип никой не би изградил такова съоръжение в сравнително остър и стръмен речен завой. От древността до днес водната стихия на Марица е отнесла земни пластове с дебелина около седем метра от юг-югозападната страна на древното селище – такава е сега разликата между нивата на реката и на обекта. Ако от страната на реката обектът въобще е имал фортификационно или друго съоръжение, Марица го е разрушила, победила е града с наводнения, вероятно и с малария.

Неоснователно се твърди също, че древният град имал канализация, показателна за високата битова култура на „смесеното“ население. Така наречената канализация е всъщност дренажна система за отвеждане на наводненията от реката и високите подпочвени води.⁵

Сигурно е, че през древността в горното си течение Марица е била по-пълноводна, подходяща за рафтинг, но не и за търговска навигация. Причината е в денивелацията на терена, която в отсечката между археологическия обект и Пазарджик е 35 м. Разрушителната сила на водата в зоната на древния град е била особено голяма, предвид голямата денивелация от цели 155 м на 16 км разстояние нагоре по коритото на реката до Момина клисура.

В далечното минало Марица постепенно е рушала по-високия си ляв бряг в района на древния тракийски град, едновременно заблациявайки десния бряг⁶. Така реката измества коритото си на север в опасна близост до обекта и унищожавайки го частично, завлича археологически материал надолу по течението⁷.

Можем да приемем, че при някакво поредно бедствие – наводнение или келтско нападение, траките са изоставили своя древен град и са се преместили на десния бряг на Марица, там където някога са били скромните останки от селището Керемитпара (Керамидпара).

⁵ Непосредствените околности на обекта са вододайни и от тях се водоснабдява Септември.

⁶ Подпочвеният слой в по-голямата част на Септември съдържа речни наноси, пясък и чакъл, доказващ че в миналото коритото на Марица там е било на юг от днешното.

⁷ В пясъчните кариери край село Бошуля са намирани от населението дребни артефакти от периода на древния тракийски град.

Съставката *пара* е често срещана в тракийската топонимия, например Транупара, Бесапара, Брентопара, Друзипара, Скаптопара. Античните автори обикновено са приспособявали тракийската топонимия към своята езикова норма и така частично са я „елинизирани“, запазвайки тракийските ѝ корени. Наименованието Керемитпара е трако-елинска смесица, означаваща селище, свързано с производство на керамика - глинени съдове, търговска тара, керемиди, теракота, тухли. Напълно е възможно това да е било действителното име на древния тракийски град.

След 27 години работа на този обект изникват повече проблеми, отколкото научно обосновани заключения, но три са основни:

- Асоциирането на Пистирския Надпис от Бона Мансио с ветренския обект *Аджийска воденица* поражда сериозни въпросителни и на този етап от проучванията то изглежда погрешно. Без Пистирския надпис, цялата конструкция на хипотезата „Ветренски Пистирос“ се оказва несъстоятелна. Излиза, че на този терен грамотните „ветренски“ елини не са оставили нито един стойностен епиграфски паметник;
- Крайно време е теренната работа да обхване по-широк периметър, тъй като значителна част от обекта остава необработена. Там елините били писали само върху нетрайни материали и драскали графити без особена историческа и художествена стойност. Нямали гръцки тип олтар, нито храм, нито некропол през имагинерното 200-годишно мирно съвместно съжителство с непокорните независими траки – бесите. Логичният извод е че ако тук въобще са живели елини в древни времена, те са били малобройни и не са уседнали;
- Откритият нумизматичен масив от елинистичния период определено навежда на мисълта, че това е трезор на тракийски аристократ, а не оборотни средства от въображаемия размах на „външната“ търговия на „емпориона“. Тази отдалечена, безименна засега крепост не е била пристанище, а преди всичко защитно съоръжение и селище със собствен стопански живот, заобиколено от буйна река, мочурища и гъста гора – вероятна резиденция на залязващ тракийски владетел. За това подсказва и монументалната тракийска гробница близо до обекта.

Различният научен подход

Повечето изследователи на гръцките средиземноморски емпориони познават хипотезата „Ветренски Пистирос“ кабинетно и разчитат на научната обективност на създателите ѝ. Не са малко обаче резервираните учени, чийто списък може да започне с покойните професори Александър Фол и Маргарита Тачева⁸, професор Гоча Цекладзе от

⁸ Тачева анализира Надписа в труда си „Царете на древна Тракия“ (стр. 168-82) и подчертава, че ... *Пистирос и пистиренците се споменават отделно от емпориите и емпоритите, а разпореденото за тях не потвърждава старото становище, че Пистирос е бил емпорион...* Според Тачева, доколкото липсват други археологически доказателства, разкритото при Ветрен селище може да се идентифицира с намерения край него надпис, т.е. по-правилно е той да се нарича „надписът за Пистирос“. Необходимо е да се направят поне три уточнения към този анализ: 1) Надписът е намерен не просто близо до Ветренския обект, а на друг

колежа Linasge в Оксфорд и да завърши с редица съвременни автори по темата. От колегиалност, те не са особено гласовити или направо я подминават, маркирайки археологическия обект като „така нареченият Пистирос“.

През 2013 г. професор Денис Деметриу от щатския университет в Мичиган публикува своя научен труд *Negotiating Identity in the Ancient Mediterranean*, издание на Кеймбридж Юниверсити Прес. В него има цяла глава за Надписа, но само в контекста на още неоткрития егейски Пистирос, споменат от Херодот. Деметриу е приложила карта към труда си с всички известни гръцки емпориони по средиземноморските брегове, където Пистирос е маркиран с въпросителна на тракийското крайбрежие срещу остров Тасос.

Много балансирана в преценките си е д-р Дженифър Е. Джонстън от колежа „Кениън“ в щата Охайо – САЩ. През март 1999 г. на симпозиума „Уилям Макала“ тя направи изложение на тема *Пистирос: емпорион на Северна Егея*, в което заяви следното:

*Можем да документираме търговски интереси във вътрешността [на Тракия] от страна на Марония и Тасос и дори да установим някаква колонизация от Тасос на вътрешни селища, но няма друга индикация, освен този надпис [за Пистирос], че интересите на Тасос могат да се разпространят толкова далече на север.*⁹

Във връзка с нашата тракийска изложба в Москва, през март 2014 г. руският траколог доц. д-р Сергей Крикин от Московския Педагогически Университет, възпитаник на СУ „Свети Климент Охридски“, даде интервю за сайта на Варненския археологически музей. На въпрос за Пистирос, Крикин отговаря с въпроси:

Един старогръцки емпорий сред тракийските земи? И при това, че градче с такова название е известно още на Херодот, но далеч от това място, срещу остров Тасос. Почти 25 години различни екипи от Европейския съюз копаха ценното градище, по-голямо от Севтополис, предполагам и от Кабиле, без да подозират, че е могла да бъде царската столица на Котис Първи? ...тук специалистите работят почти затворено... и на ума идва горчивото осъзнаване на една сериозна научна грешка, дори приличаща на фалшификация. Такава сензация не прави чест на българската археология, при това, че редица учени в САЩ и ЕС са против тезата за тракийския Пистирос в България.

археологически обект - Бона Мансио; 2) Между тези два обекта липсват доказателства за свързаност по отношение на използвания строителен камък; 3) От друга страна, между Ветренския обект и Херодотовия тракийски Пистирос на Егея също няма доказана историческа връзка, но тези две селища подвеждащо ни се представят за едноименни и следователно свързани.

⁹ „*We can document commercial interests in the interior for both Maroneia and Thasos and even identify some colonization of interior sites by Thasos, but there is no indication other than this inscription that Thasian interests might have extended this far north*“.

Хипотезата като опит за пробив в историята

Хипотезата „Ветренски Пистирос“ има амбицията да бъде възприета за пробив в историческата наука. Ще бъде обаче откровена глупост да накичим древния тракийски град на обект *Аджийска воденица* с исторически невярно име и фалшив етногенезис.

За радост на грамотната септемврийска общественост, в научната си статия под заглавие *Емпорион Пистирос и неговите околности. Съвременното състояние на проучванията*, ръководителят на обекта доц. д-р Алексей Гоцев от НАИМ-БАН пише: *...материалите не позволяват да се приеме, че [обектът] е преуспяващ гръцки емпорион, с гръцко население в него.* През август 2014 г. доц. Гоцев се съгласи пред агенция „Фокус“, че т.нар. Пистирос *все пак е богато тракийско селище, а не гръцко.*

На някои елиноцентристи обаче им допадна твърдението на Домарадски и българските му колеги за древните дълбоки корени на елинизма в крайната северозападна част на Горна Тракия. Затова бързо подкрепиха „преместването“ на древната размита етническа граница между траки и елини с цели 300 км на север.¹⁰

За целта една гръцка фондация дори разшири старогръцката семантика на думата **εμποριον**, от която са латинските производни порт, импорт, экспорт. „Новата“ древна семантика на емпориона се опитва да ни внуши, че през V – IV пр.Хр. този порт трябва да се възприема като търговска станция навсякъде, не само край морето, но и дълбоко в земите на „варварите“.

В древността думата *πόρος* е означавала морски път, плаване на кораб в открито море, не каботаж. Емпор за първи път се използва като търговски термин в Омировия епос в смисъл на търгуващ морски пътник.¹¹ Той превозва на кораба своя стока, закупена от производителя, с цел да я продаде отвъд морето, в чужда страна.

Повечето гръцки археолози спазват уговорката за „новата“ семантика на емпориона. Иначе те *...стават проводник на неправилни мисли и изводи може би от остарели вече проучвания.*¹²

Наши археолози отдавна се заглеждат в пистироската мода на своите ветренски колеги с нейните основни акценти – това са гръцки емпориони със смесено трако-елинско население във вътрешността на Горна Тракия и Северна Македония. Засага у нас се оформят няколко кандидат-пистиросчета, но е добре, че поне Севтополис не фигурира сред тях.

От осемдесет години ИМЕ спонсорира изследвания за разпространението на елинизма извън пределите на днешна Гърция. Например тя работеше с НАИМ-БАН за проучване на археологическия обект при Халка Бунар в землището на село Горно Белево, област Стара Загора. Още в началото на разкопките, от ИМЕ еднозначно се изказаха, че това трябва да е гръцки емпорион, *точно както и съседният Пистирос (ακριβώς όπως και η γειτονική Πίστιρος).*

¹⁰ Откакто археологията се оформя като академична дисциплина през 19-ти век, може би нейният най-устойчив интерес е насочен към етническата принадлежност – една от формите на идентичността, с цел установяване на етносите в миналото.

¹¹ *Одисея*, В.318-320.

¹² Електронна енциклопедия на Фондация „Гръцки свят“ ИМЕ (Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού): *...παρὰλέπτουν σε παρακινδυνευμένες σκέψεις και συμπεράσματα ίσως ξεπερασμένων πια μελετών.*

Целта оправдава средствата, желаното се приема за действителност и ни остава само да се осъзнаем, че преди 2500 години траките у нас вече са били половин гърци.

Като аргумент за тази фикция, някои историци цитират Ариан¹³, според който през 335 г. пр.Хр. въоръжени елински емпори – пътуващи търговци, се сражавали в съюз с траките срещу македоните някъде в Хемус по време на кампанията на Александър III срещу трибалите.

Ако следваме текста на Ариан, македоните тръгнали от древния Амфиполис близо до делтата на Стримон (Струма), пресекли река Нестос (Места), минали източно (вляво) от Филипи и Орбелос (Славянка) и стигнали до Хемус общо за десет дни. Маршрутът все още е спорен.

Ариан не посочва числеността на въоръжените пътуващи емпори, определяни от проф. Михайлов в *Траките*, (според Омирови текстове), като полу-търговци, полу-разбойници. Според сегашните оракули обаче, ние сме длъжни да приемем, че те доказват наличие на смесено население в Горна Тракия. В действителност е точно обратното: Ариан е римски историк, но е грък и много точно използва думата *ἐμπόρος* в падеж и мн. ч. – пътуващ търговец, а не *ἐμπορίτης* – жител в емпорион.

Напълно естествено е през Хемус да са минавали кервани от елински търговци. Манипулирането на превода от старогръцки чрез подмяна на думата „емпор“ с „емпорит“, (...*τῶν τε ἐμπόρων πολλοὶ ὠπλισμένοι...*) очевидно има за цел да аргументира някаква много напреднала колонизация именно в Горна Тракия преди 2500 години.

Чрез ветренското „откритие“ ние трябваше да проумеем, че елинските емпори вече са станали емпорити, т.е. уседнали са от векове във „вътрешни“ емпориони в Горна Тракия. Там, в мочурищата до Марица, те дори се занимавали със скотовъдство и земеделие, след като, според Надписа, са имали земя и пасища.¹⁴ Всъщност се доказва точно обратното – че съдържанието на Надписа не се отнася за ветренския обект, а за някой друг тракийски обект, с подходящи околности за земеделие и скотовъдство.

Следващата стъпка на фондацията *Гръцки свят* беше да установят, че по същия начин са живеели древните елини навътре в земите на скитите. Например от черноморския емпорион на остров Березан, северозападно от Крим, те се преселили навътре в степите при днешното украинско село Немировское.

Стана обичайно под всеки фрагмент от гръцка керамика да се търсят кости на някой елински Робинзон. Друг въпрос е колко често ги намират, макар че по принцип никой не оспорва мултиетническия характер на гръцките средиземноморски емпориони. Объркването настъпи, защото в днешните условия се оказва много лесно да се „доказват“ емпориони дълбоко в земите на „варварите“.

Цивилизацията май се заплете в етнически видения.

¹³ Φλάβιος Ἀρριανός - *Ἀλεξάνδρου Ἀνάβαση (Кампанията на Александър)*. Авторът изрично е записал в Книга първа [1], че при изкачването на Хемус, македоните се сражавали с автономни траки и емпори, т.е. пътуващи елински търговци, а не емпорити – жители в емпорион: ...*κατὰ τὰ στενὰ τῆς ἀνόδου τῆς ἐπὶ τὸ ὄρος τῶν τε ἐμπόρων πολλοὶ ὠπλισμένοι καὶ οἱ Θρᾶκες οἱ αὐτόνομοι...*

¹⁴ Околността на тракийския обект до началото на миналия век е била гориста и заблатена, неподходяща за скотовъдство и земеделие. Хвърковатата чета на Бенковски се е заблудила в тази пустош през Априлското въстание, на път от Белово за Ветрен. Блатата бяха пресушени чак в средата на миналия век.

Колонизация, цивилизация, елинизация

Историята на световната цивилизация, особено на Балканския полуостров, обикновено е съпроводена от процеси на духовна и етническа асимилация. Почти зад всяко цивилизаторско начинание се крият икономически, етнически и имперски интереси. През 18-19 век, но не и по-късно, западноевропейската историография е пълна с реверанси към древногръцката колониална цивилизация, търсейки морална опора за колонизаторската политика на своите държави и империи, ограбили целия свят.

Балканите и днес остават вечно клокочещ от етнически проблеми казан. През хилядолетията, тази топилня на стотици племена, етнически групи, народи и на милионна имиграция от всички посоки, не успява да произведе хомогенна сплав.

В древни времена, в центъра на полуострова елините са били капка в необятното „море“ от тракийски племена. Заляло е всичко от Морава и Вардар до Черно море, от Южните Карпати до Тесалия, включително Източна Македония, Северозападна Мала Азия и множество егейски острови. Оцеляването на елинския етнос сред многолюдното „варварско“ население на Балканите е зависело не толкова от оръжието, колкото от грамотността и духовното му приобщаване¹⁵.

В много случаи интерактивната зависимост между траки и елини в древността е равнопоставена, особено в духовната, стопанската и военната сфера. Основното стратегическо преимущество на гърците е тяхната писменост, ускорила процеса на елинизация на траките през първото хилядолетие пр.Хр. по понтийското и егейското крайбрежие и около Пропонтида. Обществено-политическата изостаналост на древните траки, наред с безписмената им култура е тяхна ахилесова пета и основна причина през вековете постепенно да изчезнат като етнос.

Въпреки значителния си демографски натиск върху елините, древните траки, разкъсвани от племенни вражди и междусобици, се оказват основен източник на войници и роби за империите на гърци, македони и римляни. Когато един „див тракийски варварин“ научи няколко гръцки думи, той вече се смята за цивилизован елин, започва да драска графити по храмовете и по грънците и вкарва в заблуда археолозите относно етническата си принадлежност, особено при липса на достатъчно материал за изследване на погребални практики.

От 3000 години насам процесът на елинизация обхваща солидна маса от траки, илири, македони, по-късно славяни, българи, власи, албанци и цяла върволица от прииждащи на Балканите племена и мигранти, каквито някога са били самите елински племена. Елинизацията лесно се проследява при тракийския аристократичен елит, например в семейството на тракийския одриски цар Котис Стари. Той започва царуването си като гражданин на Атина и го завършва с атински нож в гърдите.

Егейският емпорион Пистирос

Засега се предполага, че Пистирос може да е името на укрепено егейско древно селище, случайно открито на 18 км източно от Кавала при прокопаване на напоителен

¹⁵ Проф. Георги Михайлов, *Траките*, стр. 77: ... гръцките колонии постепенно обкичват бреговете на Средиземно, Егейско и Черно море, наклекали като жаби край блато, както казва един древен писател.

канал. Намира се между каракачанското село Пондоливадо (Ποντολίβαδο) и село Петропиги (Πετροπηγή) – подходящ терен за развитие на скотовъдство и земеделие.

През 70-те години на миналия век там гърците попадат на изобилна атическа керамика с добро търговско качество, както и на богата нумизматична находка от тасоски и неаполски (от Кавала) сребърни монети. Те с основание допускат, че са открили станция на тасоски търговци.

Под ръководството на археолога Ефстратиос Пападопулос, професор от Солунския университет, който е бил и на Ветренския обект, напоследък гърците разкопават само градските стени на руините при Пондоливадо, поради липса на средства да обхванат целия терен.

Малко след обявяването на „ветренския“ Пистирос, в Кавала решиха, че нямало достатъчно доказателства техният обект при Пондоливадо да е на автентичния тракийски Пистирос. Това беше своеобразна гаранция към нашите фалшиви „пистирени“, че истината за това селище ще бъде погребана между страниците на Херодотовата *История* или под някоя гръцка магистрала. Ние обаче продължаваме да се надяваме, че за честта на историческата наука, един ден този емпорион ще бъде открит, може би при Пондоливадо или при Неа Карвали, или някъде другаде в днешната гръцка община Нестос с център Хрисуполи (Саръшабан) – на 14 км северно от Керамоти¹⁶.

Проблемите около епиграфския паметник

Необходимо е допълнително проучване на Надписа. Много съмнения породи случайното му намиране в една нива край римския път Виа Диагоналис близо до руините на пътната станция Бона Мансио. Този обект е проучван в миналото, макар не достатъчно систематично и дълги години е подлаган на иманярски произвол. Странното е, че за 120 години, откакто са известни тези старини, никой не забелязал внушителния древен камък на Бона Мансио, който дори се показвал на повърхността.

Не е доказано предположението, че Надписът е бил взет от тракийския обект при Аджийската воденица и повторно употребен на Бона Мансио заедно с друг строителен материал. По-скоро очевидната разлика на строителния камък на двата обекта доказва, че тракийските развалини не са били „каменоломната“ на римляните. Неизвестният геоложки и географски произход на Надписа всъщност се оказва не толкова манна небесна, колкото препъникамък за авторите на „Ветренския Пистирос“.

Известно е, че древните камъни често пътуват. Така се случи и с Пистироския Надпис, който през 2015 г. разходи своите 700 килограма чак до Лувър. Целта му беше да получи международна легитимация, че е „родом от Ветрен“ също като неговия откривател, а и да привлече евентуално европейско финансиране на обекта. В това не би имало нищо лошо, стига в хода на социализацията му да не се стигне до ширещия се напоследък реставраторски кич. Ако обаче закачат отпред табелата „Пистирос“, обектът

¹⁶ В *Траките*, стр.98, Проф. Михайлов споменава Пистирос като езеро в Саръшабанско. В тази част на Места има прекрасни езера, вече защитени по „Природа 2000“. Някое от тях със сигурност се е казвало Пистирос, за което преди 2500 години се твърди, че било пресушено от добитъка на персийската пехота на Ксеркс.

със сигурност ще стане паметник на нечие невежество или фалшификация, обслужваща чужди исторически интереси.

Причината за по-старото пътешествие на Надписа до Бона Мансио засега не е известна и е безсмислено да се умува по нея. Не се знае кой, откъде, кога и с каква „научна“ цел го е пренесъл там. Намерен е на необичайно място извън всякакъв исторически контекст. При неизвестни обстоятелства и без спазване на задължителните процедури, археолозите са го пренесли в Септемврийския музей и го приписали на своя безимен ветренски обект. Дали му невярното име Пистирос, вероятно с надеждата, че така улесняват маркетинга на ценния културно-исторически продукт. Маркетинга не улеснили, нито станали особено известни, но направили някому немалка услуга с невярното си твърдение, че преди две и половина хилядолетия елинският етнос се бил смесил с траките в северозападната част на Горна Тракия.

Недостигът на прозрачност и подозрителната белетристика около намирането на Надписа създава усещането, че той погрешно е употребен като историческо доказателство. Погрешна е била интерпретацията на фактите. Смущаващо е, че липсващата част от стелата, поради която разчитането на целия текст е невъзможно, е отчупена не толкова отдавна, съдейки по светлия цвят на лома.

Изглежда някои археолози разчитат преди всичко на неразгадаемата тайна за произхода на Надписа, а други не желаят да се задълбочат в проблема. Направен беше дори опит проблемът да се прикрие с повърхностно предположение, че камъкът бил гранит от землището на село Бошуля.

Дълбочинният бошулски гранит е в експлоатация от миналия век и има очебийна разлика от стелата на Пистироския надпис. Домарадски е работил на обект „Кабиле“ и е възможно Надписът да е от там, изчукан върху камък от днешното Гранитово, Елховско. Възможно е той да е бил забравен и непроучен в склад на археологически музей.

Фактът, че Надписът е лежал твърде близо до Виа Диагоналис, би могъл да означава, че той е докаран до това място по вече изградена пътна инфраструктура. Има и конспиративно предположение, че в наше време Надписът е подхвърлен на удобно място за лесното му „намиране“.

Не е правена оптична микроскопия на шлифи от каменната стела от независима лаборатория, с цел обективно да се установи нейният геоложки и географски произход. Стелата определено е гранитна, но в широкия периметър около обект „Аджийска воденица“ няма гранит, като изключим споменатите вече дълбочинни залежи край Бошуля. Археолозите са допуснали грешка, определяйки строителния камък на обекта за гранит, но той се оказва сиенит. Такава грешка е неприемлива за професионален археологически екип, наблюдаван и от геолог.

Ценността на Надписа налага да се направи независим петрографски анализ на стелата извън институциите, които не биха желали това да се случи.

Надписът като регламент на егейска търговска мрежа

Един нов, безпристрастен исторически анализ на съдържанието на Надписа вероятно също ще стигне до извода, че той не се отнася за древния тракийски обект в местността *Аджийската воденица* между градовете Септември и Ветрен.

Надписът съдържа широка гама императиви от юридически, икономически и военен характер, вероятно наложени на траките под диктат от Филип II. Тази харта, както я нарича френският нумизмат Оливие Пикар, или може би царска диаграма, само частично препотвърждава, но преди всичко сериозно видоизменя в неблагоприятна за траките посока по-ранен договор или царски едикт на Котис Стари. Гранитният документ третира специфични отношения между Одриското царство и Тасос, тасоския емпорион Пистирос, хиоската колония Маронея (сега Марония) - на 30 км югоизточно от Комотини, и Беланските емпориони на Прасените (*τα εμπορια Βελανα Πρασε[vω]v*), вероятно в Европейска Турция.

Надписът е един от поредицата сериозни признаци, че античният свят започва да се „глобализира“, навлизайки в прагматиката на елинистичния си период, с всичките му пороци и достойнства. Той регламентира търговско-икономически отношения в гранична територия между траки и елини, която в онези времена е на североегейското крайбрежие. Въвежда се юридическа неприкосновеност на колонистите – имуществена, икономическа и лична, което е свидетелство за стопанската автономия на Пистирос. Нещо повече, употребеният в текста градски етнимон *πιστιρени* означава, че гражданската общност на този егейски емпорион вече е имала политически характер, т.е. била е размита границата между понятията емпорион и полис.

Всичко това не би могло да се отнесе към нашето изолирано древно селище при Септември и Ветрен, но напълно приляга на егейско тракийско селище Пистирос, вече в напреднал стадий на елинизация.

Граждани на Аполония, които според Надписа живеят и работят в Пистирос, се ползват от правата по същия договор. По всяка вероятност става въпрос за североегейска Аполония, която се е намирала западно от Кавала в днешната община Пангео, близо до древните полиметални мини в планината Пангеон (Кушница).

Поради сходството между старогръцкото прилагателно *Μελανα*, произхождащо от наименованието Мелас и диалектното тракийско *Βελανα*, със същия произход, има вероятност споменатите в Надписа *белански емпориони на прасените* да са емпориони на северния бряг на залива Мелас¹⁷. Възможно е *πρασени* да е име на местно тракийско племе, но писмени извори за тях няма. Има и хипотеза, че въпросните емпориони са тържища на финикийски, персийски или други търговци от Леванта.

Надписът се отнася за егейското крайбрежие в югоизточната гранична територия на Одриското царство на траките от времето след Котис Стари, но не и за неговата северозападна периферия в земите на бесите. Пистирос, Аполония и Маронея също са в земи на тракийски племена. Пистирос на гръцки език се среща в три писмени варианта - Πίστιρος, Πίστυρος, Πείστηρα¹⁸, но няма основание да се смята, че трите варианта се отнасят за различни тържища. Тази търговска станция, заедно с по-известните полиси Абдера (сега Авдира) и Ксантия (сега Ксанти), са недалече от Места в земите на племето бистони. Това племе дава името Вистонида на езерото при Порто Лагос. Маронея и

¹⁷Днешният Сароски залив в Европейска Турция, северно от Галиполи (Тракийски Херсонес).

¹⁸Трите писмени варианта на Пистирос пораждат спекулации, че са съществували няколко селища с това име. Честата повтораемост на някои древни топоними почти винаги е научно доказвана, за разлика от хипотезата за Ветренския Пистирос.

съседният ѝ прочут омиров мегалитен град Исмарос са в земите на киконите, а Аполония - на едоните.

Надписът регламентира брегова егейска търговска мрежа, започваща западно от Неаполис (Кавала) и вероятно стигаща на изток до Хелеспонт (Дарданелите). Затова автентичният Пистирос трябва да се търси сред тракийските хориони на Одриската базилея близо до Тракийско море, в хинтерланда на остров Тасос. От всички известни засега 26 тракийски резиденции, полиси, емпориони и светилища от времето на великия одриски цар Котис Стари, само две или три са в Горна Тракия (Кабиле в Ямболско, Дронгилион в Тополовградско и Мастейра в Свиленградско), ако не прибавим Пулпудева (Пловдив).

Тъй като Надписът се отнася за сродни гранични градове на територията на Одриското царство, думата *συγγενείς* следва да се подразбира не като роднини, а като *συγγενείς πολεις* (сродни градове). Става въпрос за екстериториални права на гърците за подсъдност само от арбитри в сродните градове.

Поредното доказателство, съдейки от Надписа, че тези градове са относително близо един до друг, при това на егейското крайбрежие, е че според Страбон, Аполония, която се е намирала на северноегейския бряг срещу Пангеон е разрушена от Филип II (355 г. пр. Хр.) при тракийската му кампания. Това е най-вероятната причина част от гражданите ѝ да потърсят убежище в близкия егейски Пистирос, както и да бъдат споменати в Надписа, който въобще не се отнася за Ветрен.

Заклучение

Античните гръцки епиграфски паметници са от мрамор или варовик, така че гранитният пистироски надпис определено е дело на тракийски каменоделец от югоизточните предели на Одриското царство.

По всичко изглежда обаче, че не томовете на проф. Домарадски, а оскъдната изворова информация е хранителната среда на фалшивата хипотеза за „Ветренски Пистирос“ и етногенезиса на неговото „смесено“ население. Нездравата амбиция да шашнем света с някаква историческа небивалица няма да ни прочуе с нищо добро, дори напротив.

На обекта има нужда от по-малко белетристика и повече здрав разум, повече да се копае и по-малко да се надува свирката. За да се установи действителното име на древния ни град са необходими допълнителни проучвания на поселищната система на древна Тракия в Западна Родопя, Ихтиманска Средна гора и западните части на Горнотракийската низина, особено в непосредствените околности на град Септември.

Българските и гръцките археолози нямат нужда от ментори които да им предсказват историческата истина за древния тракийски град до Ветрен или за тракийския егейски Пистирос. Никога не е късно да бъде поправена една случайна или умишлена грешка.

Както не може да се закваси Охридското езеро с една лъжица кисело мляко, така не е могло и траките в Горнотракийската низина да станат половин гърци преди 2500 години. Безспорен факт е обаче значителният тракийски компонент във формирането на българската и на гръцката народност след средата на Ранното Средновековие, особено в

югоизточните части на Тракия. За нас е важно, че във вените на българи и гърци тече обилна тракийска кръв и тя е нашият общ генетичен знаменател.

В този ред на мисли, бихме могли да се спуснем по балканския исторически коридор от Ветрен през Маказа до Марония или Пистирос – където и да се окаже той. И понеже с тях малко или повече сме роднини по тракийска линия, може и на някое местно хоро да се хванем, стига да има празник. За нас, родените играчи на хоро от двете страни на границата, проблем няма да има.

THE EMPORION PISTIROS HYPOTHESIS

Goran Yonov

Nothing should be off-limits in an objective reading of history, especially of ancient Thrace: everything is debatable from the perspective of present-day realities of archaeological research progress, as long as we keep in mind the strong interactive nature of Thraco-Hellenic relations.

Written traditions and ancient historians since Hecateus and Herodotus offer but fragments of Thracian history. This poses a real challenge to the objectivity and prudence of the archaeologists, if they attempt a breakthrough in history.

Birth and rise of a hypothesis

The news in 1990 about the accidental discovery of an ancient Greek epigraphic monument at the Roman ruins of Bona Mansio, not far from the towns of Septemvri and Vetren, in Pazardjik district, Bulgaria, caused quite a stir among archaeologists. The valuable monument, that we shall refer to henceforth as ‘the Inscription’, was dated between 359 and 339 B.C.

This gave rise, almost instantly, to a hypothesis that the ancient Thracian city located about 3 km from the Inscription find-spot was the emporion Pistiros, a settlement with a mixed Thraco-Hellenic population, which somehow turned up almost 300 kilometres from the Aegean Sea. The find was declared a fundamental discovery and soon turned into a media sensation.

The hypothesis of the Vetren ‘Pistiros’ was launched primarily by Polish archaeologist Mieczysław Domaradzki. He associated the Inscription with the ancient site in the Adjijaska Vodenitza locality that he had been studying for years. The prevailing argument to this day is that there is no other Thracian archaeological site in the surrounding area, dating from the same historical period.

And yet no undisputable physical evidence had been discovered that this site was a Thraco-Hellenic trade settlement named ‘Emporion Pistiros’, with brisk commercial activities, especially trading in Attic pottery. Nevertheless, the site was officially designated as such, by the National Archaeological Institute and Museum of the Bulgarian Academy of Sciences (NAIM-BAS).

The designation seemed oblivious of the fact that the badly fragmented pottery was showing signs of extensive use in everyday life, and scratched with graffiti. That latter fact

indicated that it had spent some time in the hands of its end user, rather than being headed to market.

Thus, while the Greeks were still searching for the Herodotean Pistiros along the northern Aegean shores, we managed to somehow ‘discover’ it at Vetren, hastily mislabelling it under this strange name.

The emporion was recorded by Herodotus (7.109), and 900 years later, also by Stephanos of Byzantium in his lexicon *Ethnica*. It also appears in the Inscription.

Quite reasonably, the prolific Professor Domaradzki took advantage of the inspiring Inscription to achieve international support and funding for the excavations. His early death was very regrettable.

Our Thracian site on the left bank of the Maritza predates by about a century the city of Seuthopolis. The neatly arranged permanent exhibition of ‘Pistiros’ at the Archaeological Museum in the town of Septemvri testifies to the existence of a tangible Thracian and Hellenic heritage, or perhaps a heritage of hellenised Aegean Thracians. These finds, however, bear no evidence of any lasting or significant ethnic Greek presence on the site and around.

Anyway, a search began for an elusive ‘Pistiros’ necropolis at the Thracian mounds near the villages of Akandjievo and Menenkyovo. The performed GIS-ESRI spatial analysis produced no positive results, apart from showing that pillage and illicit treasure-hunting in the area continues unabated.

One could hardly assume any existence of a mixed Thraco-Greek population with no necropolis and only a few, if not less, traditional Greek tombstones. The shortage of material that would allow a thorough research of burial practices in the area surrounding the site is one of the weakest spots in the hypothesis of a Vetren ‘Pistiros’.

Let us now figure out whether this site really did have a river port on the Maritza.

Anyone would be tempted to make preposterous assumptions if they didn’t know in some detail the landscape of Upper Thrace along the meandering curves of this, often turbulent, yet mostly dried-out, river. Like, for example, painting a picture of ancient Greek ships as they sailed upstream on the deep waters of the Maritza, or teams of oxen hauling timber rafts laden with merchandise against the strong current.

However, archaeologists insist that the ancient city did have a river port. Or perhaps it was just an attempt to build a reinforced embankment on this treacherous section of the river? Ultimately, the Maritza had swept away portions of the city, beaten it with floods, perhaps bringing in malaria from the nearby swamps. It was a calamity worse than a Celtic invasion.

They also claim that the ancient city had a sewage system, another evidence of the high living standards and material culture of the ‘mixed’ population. This was rather a drainage system built to syphon away the high groundwater and the floods from the river.

But seriously, had the Maritza run deeper across Upper Thrace in ancient times, the rapid flow in upper course would have had a lot more erosive energy, suitable for rafting, but certainly not for commercial navigation. The reason lies in the relatively steep gradient of the river: on the stretch between the archaeological site 16 km upstream to Momina Klisura the difference in altitude is 155 m, adding 35 m downstream to the city of Pazardjik (17 km). That was why the river bed had shifted sideways, and the high waters swept away part of the ancient city.

It would be exciting to watch a team of oxen pulling along a raft loaded with the 700-kg Inscription or a couple of chests with Attic pottery upstream, say from Pazardjik to the so-called 'Pistiros'. Or stage a river cruise with the famous Ukrainian replica of the ancient ship of Odysseus?

After 27 years of exploration, the Vetren site has produced more queries than clear answers, but three of those stand out:

- If Thracians really mixed here with Greeks some 25 centuries ago, the absence of at least a couple of epigraphic monuments on the site is inexplicable. It is inconceivable that the literate 'Vetren Greeks' could have spent 200 years of peaceful coexistence with the belligerent Thracians – the Bessi, and writing exclusively on perishable media or just scratching graffiti, but not carving even a few lines of text on a slab of stone;
- Since the cultural layers on the site have been already identified in depth, it is high time to extend excavations in breadth. Just because the river washed away part of the ancient city doesn't mean that the rest of the site has been thoroughly explored;
- More detailed analysis of the valuable numismatic find is needed. Its diversity prompts to be the treasury of a Thracian aristocrat, rather than proceeds from the allegedly large scale of trade in the 'emporion'. Has this remote and rich stronghold been the last resort of a declining Thracian ruler?

The valid reasoning is that here ancient Greeks were few, if any, and far from settled.

The different scientific approach

Many researchers of the Greek Mediterranean emporia are familiar with the hypothesis of the Vetren 'Pistiros' from book learning and rely on the scholarly integrity of its authors.

There are, however, quite a few scientists that are more reserved. The list can begin with the late professors Alexander Fol and Margarita Tacheva, and end with a number of contemporary writers on the subject. Perhaps out of collegial courtesy, they are not particularly vocal in their criticism or simply opt to ignore the subject of the Vetren site, referring to it in passing as 'the so-called Pistiros'.

In 2013, Professor Denise Demetriou of Michigan State University published her research on 'Negotiating Identity in the Ancient Mediterranean', in book form by the Cambridge University Press. It contains an entire chapter on the Vetren Inscription, but only in the context of the as-yet undiscovered Herodotean Pistiros. Professor Demetriou enclosed with her work a map of all known Greek emporia in the Mediterranean, on which Pistiros is shown under a question mark on the Aegean coastline opposite the island of Thasos.

Dr Jennifer E. Johnston who studied in Kenyon College, Ohio, US, is balanced and careful in her pronouncements. At the William McCullough symposium, held there in March 1999, she made a presentation on the subject of '*Pistiros: an Emporium on the Northern Aegean*', in which she stated the following: *We can document commercial interests in the interior for both Maroneia and Thasos and even identify some colonization of interior sites by Thasos, but there is no indication other than this inscription that Thasian interests might have extended this far north.*

Before the Bulgarian exhibition on ancient Thrace in Moscow, the Russian Thracologist Assoc. professor Sergey Krikin of the Moscow Pedagogical University, an alumnus of the St

Climent Ohridsky University of Sofia, granted in March 2014 an interview for the website of the Varna Archaeological Museum. Asked about Pistiros, Krikin replied with questions of his own:

An ancient Greek emporion amid the Thracian lands? And despite the fact that a town by that name had been known ever since the time of Herodotus, though far from that place, on the coast opposite the island of Thasos. For almost 25 years various EU teams have been excavating the valuable settlement, larger than Seuthopolis and, I suppose, than Kabile, without suspecting that it could turn out to be the royal capital of Cotys the First?

Most of the precious ancient Thracian artefacts date from the times of Cotys or are directly linked to him, whereas here the scientists work in almost total isolation, and what comes to mind is the bitter awareness of a serious scientific error, one that even smacks of fraud. Such cheap sensationalism does not befit the Bulgarian archaeological science, even less so since quite a few scholars in the USA and the EU reject the theory of a Thracian Pistiros in Bulgaria.

The hypothesis as an attempt at a historical breakthrough

The ‘Vetren Pistiros’ hypothesis has the ambition of being heralded as a breakthrough in the science of history. We, of the community of Septemvri, may be proud of our very own ancient Thracian city, but do not like to be taken for a ride.

To the universal acclaim of the Septemvri *literati*, in August 2014 Assoc. Professor Dr Alexei Gotzev, from NAIM-BAS, gracefully conceded before the Focus News Agency that ‘the so-called Pistiros’ was, after all, “*a rich Thracian settlement, and not a Greek one.*” Now, if he could only rid us of the alleged mixed population and denounce the fake name of that ancient site near Vetren, and things would gradually fall back into place.

Most of the Greek experts, however, fell for the claim of Domaradzki and his Bulgarian colleagues about the deep ancient roots of Hellenism in Upper Thrace. Why object and not support their enthusiasm to move the blurred ancient ethnic line between Thracians and Greeks by a whole 300 kilometres northwards?

To that end, the Greeks adopted a more modern interpretation even for the original ancient Greek semantics of the word εμπόριον – *emporion*, meaning overseas port of trade. (έμπορος – *empor*, means sea traveler, traveling salesman, while εμποριτης is a settler in emporion).

They both derive from the word πόρος, which in ancient times meant primarily ‘ship’s navigation in high seas’: the word έμπορος was first coined by Homer in his *Odyssey* (Ομ., *Οδ.* B.318-320). To the great ancient poet, an *empor* was a sea traveler, carrying on board his own goods overseas, with the intention to trade them.

Once it became clear that, in addition to being excellent seafarers, the traders were also good walkers, the ‘new’ ancient semantics of *emporion* acquired validity, as a word meaning a trading post in general, not just a sea port of trade. This rendered obsolete the myth, maintained to the present day, that the ‘Vetren Pistiros’ had a port, if not on the sea, then at least on the ‘navigable’ river Maritza in Upper Thrace.

Most Greek archaeologists conform to the broader semantic convention with respect to the word *emporion*; otherwise they would... *serve as conduit for subversive thoughts and*

conclusions, perhaps the product of now outdated research regarding the content of that Greek term.

The above quote is from the electronic encyclopaedia of the Hellenic World Foundation IME - Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: ...*παραπέμπουν σε παρακινδυνευμένες σκέψεις και συμπεράσματα ίσως ξεπερασμένων πια μελετών περί του περιεχομένου του ελληνικού όρου.*

Bulgarian archaeologists have long been casting an eye on the 'Pistiros' fashion of their colleagues with its basic features: those were Greek emporia, each with a mixed Thracio-Hellenic population, located within the interior of Thrace and Northern Macedonia. Thus far, we have a couple of 'would-be Pistoroses'. Thankfully, they have stopped short of including Seuthopolis itself in that number.

For the past 80 years the Hellenic World Foundation has been sponsoring studies of the spread of Hellenism beyond the borders of present-day Greece. Thus, for example, until recently IME sponsored NAIM-BAS on the exploration of the archaeological site at Halka Bunar, in the lands of the village of Gorno Beleva, Stara Zagora district. Before joining the excavations, the people from IME had made up their mind that this was a Greek emporion, *just like the neighbouring Pistoros (ακριβώς όπως και η γειτονική Πίστυρος).*

The end justifies the means, and with a bit of wishful thinking the fundamental scientific conclusion becomes inevitable: the population of Upper Thrace has been half-Thracian, half-Greek for the past 2,500 years.

As an element of the 'evidence' in support of that fabrication, the archaeologists pointed to a quote from the works of Flavius Arianus, *Anabasis Alexandri* (Αλεξάνδρου Ανάβαση). According to Arianus, an undisputed authority on history, in 335 B.C. Greek merchants fought shoulder to shoulder with the Thracians somewhere in the Haemus Mountains against the military campaign of Alexander III.

The Macedons departed from the ancient Amphipolis, near the Strouma delta, via Orbelos (relates to the Slavianka and Pirin mountains), crossed the river Nestos, proceeded east of Philippi and reached Haemus, all within ten days total. This route is still quite arguable.

While Arianus does not indicate the strength in numbers of the merchants and the autonomous Thracians, according to the later-day oracles we must assume that those emporos (traveling salesmen) prove the existence of a mixed population in Upper Thrace. It is unclear in which Haemus pass the emporos and the Thracians mounted their defence against the Macedons.

What is more important: Arianus used the word *empor*, and not emporitis, while the authors of the hypothesis mingled the two words and failed to draw the correct conclusions – the merchants were not settled there, they were on the move.

As a result of the Vetren 'discovery', we were supposed to realise that the Hellenic moving emporos had become settled emporites who lived and traded for 200 solid years in Upper Thrace, some 300 kilometres from the Aegean. There, in the bush and the swamps along the Maritza, they allegedly even dabbled in stockbreeding and agriculture, as they possessed arable land and pastures, becomes apparent from the Inscription. (The swamps were only drained off towards the mid-20th century.)

By analogy, a conclusion was immediately arrived at, that ancient Greeks enjoyed the same life style deep inside Scythian lands. Thus, from the Black Sea emporion of Berezan, NW

of the Crimea, they resettled inland, into the steppes, near the present day village of Nemirovskoe. Undoubtedly, there could have been a few Robinson Crusoes like those.

In principle, no one disputes the multi-ethnic make-up of the Greek coastal emporia. The confusion started, however, when it was deduced that the same applies to any other settlement inland, in the territories of the 'barbarians'.

It has become fashionable to look for Robinsons under every shard of Greek pottery, as though the civilisation process has become entangled in ethnic phantasms.

Colonisation, civilisation, hellenisation

The Balkans is an ever boiling cauldron of ethnic problems. Through the millennia, hundreds of tribes, ethnic groups, peoples, nations, millions of immigrants from all directions, melting in this huge pot, never produced a homogenous mix.

In ancient times, in the centre of this peninsula, the ancient Greeks were but a drop in the vast sea of Thracian tribes, spanning from the Southern Carpathians, all the way to Thessaly, from Axios (Vardar) and Margos (Morava) to the Pontus, subsuming Eastern Macedonia, North-western Anatolia and a number of Aegean islands. On the one hand, the Thracians undoubtedly felt the impact of Hellenic civilisation, while at the same time placing an enormous demographic pressure on the ancient Greeks.

The history of world civilisation, including the Balkans, has invariably involved processes of cultural and ethnic assimilation. To put it in the most basic terms, behind every civiliser's campaign there lurk not only economic but ethnic and imperial interests as well.

After the Trojan War, Achaeans, Danaans and other Homeric favourites began to realise that survival amid a sea of Balkan 'barbarians', depended not so much on their weaponry but on the literacy and cultural assimilation of those hostile tribes.

As soon as a 'savage barbarian' learns the letters, he would become a civilised Greek, one that would scratch graffiti on his pottery and confuse archaeologists about his ethnicity, especially in the absence of sufficient material evidence of burial practices.

I, too, use Greek utensils in my household and would scratch a Greek graffito or two, but this does not make me a Greek. Rather, I must be the descendant of an ancient Thracian builder of fortresses on the Aegean shores or of a craftsman in a Thasian pottery shop, manufacturing commercial packaging.

My hope is, that after another thousand years, when the archaeologists of the future discover amid the remains of our 'tangible cultural heritage' scraps of a German motor car or chips of Chinese electronics, they will not proclaim us Germans or Chinese.

Starting about 3000 years ago, the process of Hellenisation affected a sizable mass of Thracians, Illyrians, Macedons and, later, Slavs, Bulgarians, Wallachians or Vlachs, Albanians and a whole procession of tribes and migrants trickling into the Balkans, like the Greeks themselves did in their times. Owing to his Hellenic teacher, Aristotle, the semi-Macedon Alexander III spearheaded the spread of none other but the Hellenic culture across the ancient world.

The Hellenisation is more easily traceable among the Thracian aristocratic elite along the Pontic and Aegean coastlines and around Propontis. A typical example can be observed in

the family of the Odrysean King Cotys The Senior who started his reign as a citizen of Athens and ended it with an Athenian sword in his chest.

The Aegean emporium Pistiros

So far the suggestion is that Pistiros may be the name of a fortified ancient settlement accidentally discovered 18 km east of Kavala during the construction of an irrigation canal. It is located between the *Karakachan* community of Pondolivado (Ποντολίβαδο) and the village of Petropigy (Πετροπηγή) in an area suitable for stockbreeding and agriculture.

In the 1970s the Greeks came across a large quantity of Attic pottery of good marketable quality, as well as a numismatic find of Thasian and Neapolitan (from Kavala) silver coins. The archaeologists had every reason to believe that they had discovered a Thasian trading station.

Led by Professor Efstratios Papadopoulos of the University of Thessaloniki, Greek archaeologists have been excavating only the fortress walls of their archaeological site. Reportedly, due to financial constraints, for the time being they are not in a position to explore the interior of the city, where they could come across evidence in support of its alleged name.

After the ‘discovery’ of the so-called Vetren Pistiros, there were voices claiming ‘insufficient evidence’ that the ruins at Pondolivado had belonged to the Aegean Pistiros.

Most probably, one day the genuine Pistiros will be discovered, perhaps at Pondolivado, perhaps at Nea Karvali, or elsewhere close to the Aegean coast of Thrace in the municipality Nestos. It will not be a good service to history if Herodotus’s Pistiros remains buried in the pages of his *Histories*.

The problems with the epigraphic monument

An additional study of the Inscription is needed. The fact of its accidental discovery in a field off the Roman Via Diagonalis, some 100 metres from the Bona Mansio road station, has stirred a lot of doubt.

The assertion that the Inscription had been taken from the Thracian site and re-used at Bona Mansio together with other building materials is more than questionable. The Thracian ruins are not a part of the Roman ‘quarry’ as the building stone of the two sites is quite different.

The Inscription, with its as yet unknown geological and geographic origin, was both manna from heaven and a major stumbling block for the authors of the ‘Vetren Pistiros’.

Archaeologists are perfectly aware that ancient stones often make long journeys. Sometimes one can stumble upon them in the oddest places, outside of any historical context.

Two notable experts in such ‘historical stone journeys’ were, e.g., Lord Elgin and General Ivan Dibich. Both adorned the museums of their respective great empires with priceless Hellenic works of art and irreplaceable historical sources. Similar, if far more modest, has been the legacy of our academicians Yordan Ivanov and Bogdan Filov during the two world wars.

The reason for our Inscription’s migration is so far unknown and there is little point speculating about it. No one can tell who brought the Inscription to Upper Thrace, wherefrom, when and to what end. The bad news is that this works entirely in favour of the authors of the false hypothesis about the name of the ancient city.

Archaeologists got hold, in somewhat dubious circumstances, of the Inscription that a peasant had located near Bona Mansio and attributed it to their nameless site at Vetren. A wrong name was given to the site, hoping to facilitate the marketing of the precious cultural product.

The lack of transparency and the ambiguous literary exercise about the discovery of the Inscription implies that it has been misused as historical evidence. The interpretation of facts contains a lot of wishful thinking. Not to mention the fact that the missing part of the stela, which renders impossible the deciphering of the entire text, has been broken off not so long ago, judging by the lighter colour of the chipped-off surface.

The archaeologists seem to rely strongly on the inscrutable secret about the origin of the Inscription. An attempt was even made to cover up the problem with the unsubstantiated claim that it had been carved on granite from the vicinity of Boshulya village.

The fact that the Inscription was found lying by the side of Via Militaris could mean that it had been brought there via an existing road infrastructure, i.e. centuries after our Thracian city had ceased to exist.

There is also a conspiracy version that the Inscription was planted only recently at a convenient place, in order to be easily ‘found’.

No optical microscopy of shavings from the stela had been performed, or if otherwise, no findings of such an examination have been made public. The stela is definitely made of granite. In the surrounding countryside, granite deposits are few and far between, while granite itself is confused with the much more common sienite. Archaeologists had made the same mistake about the building material used at the Vetren site, but later on corrected themselves.

The exceptional importance of the Inscription necessitates a petrographic analysis of the stela, although this is not standard procedure with every ancient monument.

The Inscription as a regulation of the Aegean trading network

The yet-to-be-discovered Herodotean Pistiros is a central theme in the Inscription. In all likelihood, it either confirms or, possibly, modifies in part an earlier treaty or royal ‘edict’ governing the relations between Cotys The Senior and the island of Thasos, the Thasian emporion Pistiros, Maronia - a Chian colony, located 30 km south-east of Komotini, and the emporia Belana of the Prasenes (τα εμπορια Βελανα Πρασε[νω]ν), probably in European Turkey.

The Bulgarian scholars working on the Inscription preferred to disregard the last mentioned emporia to keep their hypothesis simple and easy to defend; therefore further below I shall add a few words about them.

The content of the Inscription confirms beyond doubt that it was used to regulate trade and economic relations along the frontier between Thracians and ancient Greeks, which in those days lay, without doubt, close to the northern Aegean coastal strip.

The Inscription postulated real rights and proclaimed economic and personal inviolability of the colonists as evidence of the economic autonomy of Pistiros. Moreover, the ethnonym ‘*pistireni*’ used in the text implies that the urban community in that Aegean emporion had acquired a political character, i.e. the already thin line between ‘emporion’ and ‘polis’ was becoming increasingly blurred. None of this could apply to our isolated ancient city near Septemvri and Vetren, but it would perfectly fit an Aegean Thracian Pistiros, which must have already been at an advanced stage of Hellenisation.

Apollonia, whose citizens, according to the Inscription, lived and worked in Pistiros, enjoyed the rights provided under the same treaty. The city was located somewhere west of

Kavala, in the present-day municipality of Pangeo, not far from the ancient gold mines in the Pangeo Mountain.

The similarity of the ancient Greek adjective *Melana*, deriving from the personal name Melas, and the Thracian colloquial Greek *Belana*, with the same etymology, suggests that the *emporion Belana of the Prasenes* mentioned in the inscription could be on the northern shore of the Gulf of Mellas. This is the present-day Gulf of Saros in European Turkey, north of Gallipoli (Thracian Chersonese). One can assume that *Prasenes* was ethnonym of a local Thracian tribe, but there is no written evidence.

Yet there is another version that these emporia could have been trading posts for Phoenician, Persian or other merchants of the Levant.

Apparently, the Inscription relates to the Aegean coastline in the south-eastern border territory of the Odrysian Kingdom with the Greeks, and not to its north-western periphery in the lands of the disobedient Bessi - a powerful independent Thracian tribe in Upper Thrace.

Pistiros, Apollonia and Maronia were all in the lands of Thracian tribes. In Greek, Pistiros appears with three alternative spellings: Πίστιρος, Πίστυρος, and Πείστηρα. From a linguistic point of view, it is established beyond dispute that all three refer to one and the same emporion which, along with the better known poleis of Abdera and Xanthia, was located not far from the river Mesta, in the lands of the Bistonians. That tribe gave the name of lake Vistonida, in Porto Lagos. Maronia and the neighbouring megalithic city Ismaros, of Homeric fame, were in the lands of the Kikonians, while Apollonia was in the territory of the Edonians.

One thing is clear: the Inscription refers to an Aegean trading network that spanned the coastal area starting west of Kavala extending all the way to the Dardanelles. Therefore associating it with the Thracian site at Vetren is more than disputable.

Let me indicate three of the numerous problems relating to the translation and understanding of the Inscription:

- This diplomatic document dates from the beginning of the Hellenistic period, about a hundred years after the establishment of our ancient Thracian city. Its author remains unknown. It could be that he was one of the heirs to the Odrysian Kingdom after the assassination of Cotys I, but not necessarily. The oath of allegiance to the set of rules laid down by the great Odrysian King, could have also been sworn by a Thasian or Athenian military commander, or even by Philip II himself. He grants the privileges and immunities to Greek traders;
- Apparently the Inscription referred to related frontier cities in the (possibly former) territory of the Odrysian Kingdom during the twilight of its imperial period. The word ‘συγγενείς’ should be understood to mean not ‘relatives’ but ‘συγγενείς πολεις’ (related cities). This refers to the exterritorial rights of Greeks to fall solely under the jurisdiction of arbiters in their related cities, situated relatively close to one another along the Aegean coastline;
- The Inscription does not specify whether the Apollonian citizens of Pistiros were apoikists (colonists) from the now Bulgarian city of Sozopol (Apollonia Pontica), or from one of the two Aegean Apollonias - the one in Pangeo or the other one, in Halkidiki. To the authors of the Inscription, however, it was self-evident that all three settlements were close to the island of Thasos, this fact somehow eluded the creators of the ‘so-called Pistiros’ at Vetren.

Conclusions

It seems that not the works of Professor Domaradzki but rather, the scarcity of primary source information provides the culture medium for the fabrications about ‘Vetren Pistiros’ and its ‘mixed population’.

He who pays the piper calls the tune. However, to discover the real name of our ancient Thracian city, one has to ditch the pipe, grab the shovel and dig with diligence. The lack of public funding for archaeology, coupled with ambitions to attain significant results at any cost may produce unhealthy flights of the imagination, so let’s not rush to conclusions.

Let us also hope that the archaeological finds at the Vetren site will increase, providing food for fresh theses and hypotheses. This will not cast a shadow over the significance of the site, nor will invalidate the 27 year-long efforts of Bulgarian, Polish, American, British, Czech, French and other archaeologists. On the contrary: the more they dig, the more questions will be popping out, for only a small portion of the site has so far been processed.

The naming of our still nameless ancient Thracian city should be genuine. The rest is false mythology, old-fashioned patriotic or, rather, unpatriotic games, and spin doctoring.

We must also keep in mind the abundant Thracian blood flowing in the veins of both Bulgarians and Greeks. In this line of thought, it would be a good idea to go down the Balkan cultural corridor from Vetren via Makaza pass to Maronia.

First, we would find out whether Odysseus really did blind there the Cyclops Polyphemus or this was just a myth, designed to attract tourists. Then, over a glass of ouzo and meze, we will chew with the Maronians on our common tourism problems.

And, lastly, as we are all kindred souls, we may join the local round dance *horo*, if this happens on a holiday. For us, on both sides of the border, born to dance *horo*, it will be no problem at all.